

SERİ		CİLT		SAYI		
SERIES	B	VOLUME	27	NUMBER	2	1977
SERIE		BAND		HEFT		
SÉRIE		TOME		FASCICULE		

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF FORESTRY,
UNIVERSITY OF ISTANBUL

ZEITSCHRIFT DER FORSTLICHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT ISTANBUL

REVUE DE LA FACULTÉ FORESTIÈRE
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

TÜRKİYE'DE MERALARIN HUKUKSAL NİTELİĞİ**Doç. Dr. Nihat ULUOCAK****1 — G i r i ş**

Doğal arazi yapısı ve vejetasyon özelliğine göre meranın tanım ve kapsamı hukuksal niteliğinden farklıdır. Doğal yapıda doğanın olgu ve kuralları, hukuksal alanda ise toplum - kuralları ön plânda gelir. Hukuk-sallık herşeyden önce, otlatma hak ve alışkanlıklarını ilke olarak benimsemiş olup, mera kapsamı içinde daha çok otlak, yaylak, kışlak, güzlek, yazlık gibi kullanış biçimleri ve kazanılmış haklar yer almaktadır.

Meranın bu iki yönlü tanımı ormanın hukuksal ve doğal niteliğindeki tanımlarla benzerlik gösterir. Orman ve mera, doğal vejetasyon yapısı ile belli iklim koşulları içinde kolayca tanınıp belirlenebildiği ve bu tanımlar Dünyada geçerli bilimsel kriterlere uyum gösterdiği halde, hukuksal açıdan her ülkenin sosyo - ekonomik gereksinmelerine göre çok değişik nitelikte bulunmaktadır.

Belli iklim koşullarında ağaç niteliğinde bitki örtüsü ile kaplı yerler genel olarak her yerde, «Orman» tanımı içine girer. Bunun ötesindeki doğal bitki örtüsüne mera vejetasyonu gözü ile bakılır ve bu vejetasyonla kaplı olan yerler «Mera» olarak nitelenebilir. Ancak, arazi kullanma ve araziden yararlanma yönünden, tarım kültürü ve diğer kullanışlara uygun yerler, zaman zaman mera kullanışı dışında bırakılmaktadır.

İnsanların gerek orman ve gerek meradan yararlanma gereksinme ve çabaları onlara bağlayıcı bazı kapsam ve tanımlar getirmiş ve böylece, ülkenin sosyal bünyelerine yakından bağlı olarak hukuksal nitelikler ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Ormanların bağlı olduğu hukuksal nitelik ormanın bilimsel tanımına kullanış ve işletme biçimlerine oldukça uyar. En önemlisi, ormanın yasal tanımı çoğu kez bilimsel tanımdan pek farklı değildir. Oysa, meranın hukuki niteliği bilimsel tanımlarıyla çok az uyum gösterir.

Türk toplum hayatını yakından ilgilendiren otlatma konuları çok eskilere dayanır ve aynı zamanda, töresel bir yönü bulunmaktadır. Toplum, zaman zaman gezgincilikten yerleşim düzenlerine geçtikçe mera ve otlatma hakları kurallaşma yoluna girmiştir. Fakat, yakın zamana kadar gene de yasal kurallara bağlı bütünlük göstermemiştir. Ancak, 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile meranın tanım ve kapsamı topluca belirlenebilmiştir. Özellikle, yasanın 131 ve 132. ci maddeleri mera tanımına açıklık getirmiş bulunmaktadır.

2 — Hukuksal Nitelikler

Eskiden buyana süregelen töresel alışkanlıklar ve zaman zaman çıkan değişik yasa buyukları göz önüne alınırca, meranın tanım ve kapsamında 3 önemli niteliğin yer aldığı dikkati çeker :

- 1) Mera arazileri devletin hüküm ve tasarrufu altında sayılır.
- 2) Meralar bir yada birkaç köy veya belde halkına özgülenen (tahsis edilen) yerlerdendir.
- 3) Meralar hayvan otlatılmaya elverişli olan yerlerdir.

2.1 — Meralar Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerdir.

Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan yerler «Kamu malları» arasında sayıldığı için bu anlama uyularak, meraların «Kamu hukuku» ile çok yakından ilgisi olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla, Medeni Kanununun 641. Maddesi de mera arazilerini kapsamı içine almış bulunmaktadır.

Kamu malları, genellikle : 1) Sahipsiz mallar, 2) Orta malları, 3) Hizmet malları olmak üzere tanımlanmaktadır.

Sahipsiz mallarda, doğrudan doğruya herkesin ortaklaşa yararlanması söz konusudur.

Orta malları, devlet, kamu tüzel kişisi yada bir kısım halkın yararlanmasına özgülenmiştir (tahsis edilmiştir). Bunlar yollar, meydanlar, mera, harman yeri, mezarlık gibi yerlerdir.

Hizmet mallarında kamu görevleri yerine getirilir : Okul, hastahane, spor tesisleri v.b. gibi.

Bunların arasında «Meralar» bir kısım halkın yararlanmasına özgülenen «Orta mallar» içinde yer almaktadır.

Türk hukukuna göre, devlet bu yerlerde bazı önlemler alır ve bazı haklar tanır; ancak, özel hukuka dayanan bir mülkiyete konu olacak işlem yapılamaz. Yasalar meraları bazı kuruluşların, örneğin belediyelerin hizmetine verse bile mülkiyet hakkının gene devlette saklı kalmasında titizlik gösterilmiştir. Buna dair bir yargıtay kararı örnek olarak verilebilir. Yargıtayın bu davadaki kararı özet olarak şöyledir : «1580 Sayılı Kanununun 159. maddesi gereğince belediye sınırları içinde kalan meraların mülkiyeti devlette kalmak üzere idare ve nezareti belediyelere devredilmiştir. Belediyeler hiçbir şekilde merayı özel mülkiyete çevirip satamazlar» (Tapu - Kadastro).

Böylece, Türk hukukunda meraların bazı ayrıcalı nitelikleri ortaya çıkmış oluyor :

- 1) Meralar alınıp satılamaz.
- 2) Meralarda zaman aşımı ile hak kazanılamaz.
- 3) Meralar özel mülkiyete geçirilemez.
- 4) Meralar bağışlanamaz, bölünemez ve paylaşamaz.

Ancak, bu bağlayıcı ve yerleşmiş kurallara rağmen meralar aleyhine birçok olumsuz uygulamalar olmuştur. Özellikle, 1950 lilerden sonra büyük çapta mera arazilerinin özel mülkiyete geçirildiği, ekilip sürüldüğü bir gerçektir. 1950 yılından bu yana 10 milyon hektara yakın mera arazisi sürülerek tarlaya dönüştürülmüştür. Bir kısmı özel mülkiyete geçmemiş olsa bile, bunlardan yeniden mera olarak yararlanmak kuşkuludur. Çünkü, bu gibi yerlerde toprak tarım kültürüne uygun değildir. Ülkemizde olduğu gibi, olay yarı kurak yerlerde geçmiş ise bir iki kere sürülüp ürünü alındıktan sonra toprağın verim güçleri azalacağı için, artık ne tarıma ne meraya elverişli bir değeri kalmaz ve ürün getirmeyen arazi niteliğine dönüşür.

Bu durumların yaratılmasında yasal boşluklar, devleti temsil edenlerin tarafı hareketi, halkın sahip olduğu hakkı koruyamama bilinçsizliği ve çaresizliği etken rol oynamaktadır. Hukukçulara göre, «Olağanüstü kazandırıcı zaman aşımı» yolu bu davranışlara ön ayak olmaktadır (Kırbaş, 1957).

Açık seçik yasa buyruklarına *) rağmen, meralarda özel mülkiyet işlemleri ve amaç dışı yararlanmalar sürüp gitmektedir.

2.2 — Meralar, Bir Yada Birkaç Köy veya Belde Halkına Özgülenen Yerlerdendir.

Özgüleme (tahsis), bir yerin devlet tarafından yararlanma hakkının verilmesi anlamına gelir. Devlet güvencesi altındaki bu özgüleme, o yerde kamu hukukunun doğmasına neden olur. Türk toplum hayatında meralara tanınmış olan bu tür hakların kökeni çok eskilere dayanır. Otlak ve mera kullanışına buyruk bir çok padişah fermanları bulunmaktadır. Günümüzde bu işlemi yasaların yetkili kıldığı organlar düzenler.

Bir yerin eskiden buyana mera olarak kullanılması, kullananlar için bir özgüleme hakkının doğmasına dayanak olmaktadır. Eski deyimle, buna «Kadim» denmektedir. Nitekim, Kanuni zamanında derlenmiş Kanunnamele mera ile ilgili aşağıdaki tümcede «Kadim» sözcüğünün mera konusu ile birlikte açıklanmış olması dikkat çekicidir (Velidedeöglü, 1976):

«Örü'de, yani mer'a yerlerinde tayin-i hudut yoktur. Kadim'den ne yerde davar yürüye gelmiş ise ol mahallerde yürür. Kadim kırk elli yıla denilmez. Kadim oldur ki anın evvelin kimesne bilmeye.»

Tarihi bir belge niteliği taşıyan bu tümce, mera ve otlatma haklarının çok eskiye dayandığına bir kanıt olduğu gibi, aynı zamanda «Otlatma hakkı» ile «Kadim» in yakından ilişkisini de ortaya koymaktadır.

Böylece, kesin bir yasa buyruğu olmasa bile, «Kadim yararlanma» ilkesi yasa niteliğinde kuvvet kazanıyor demektir.

Mera bir orta malı olmakla beraber, özgülenme niteliği sadece belirli bir halkın (köy yada belde) yararlanmasını öngörür. Bu, herkesin yararlandığı yol, köprü gibi diğer kamu mallarından farklı bir tutumdur. Yoldan dileyen herkes geçer; bir yada birçok köyü bağlayan bir yol olsa bile bu, merada olduğu gibi sadece onlara verilmiş yararlanma hakkı gibi değildir.

*) 5618 sayılı yasanın ek. 6 Maddesi şöyle der : «Köy, kasaba veya şehir halkının münferiden veya müştereken yararlanmalarına terkolunan meralar özel mülkiyete konu olamazlar.»

Burada, işaret edilmesi gereken önemli bir nokta daha var : Yararlanma hakkı doğan yer ne için özgülenmiş ise, sadece o amaçla kullanılır. Yararlanan halk, gene aynı amaçla başkalarını da o yerden yararlandırabilir; ancak, bu anlaşmalar geçicidir; hiçbir zaman sürekli bir hak doğurmaz. Kısaca, «Meranın kullanma şekli değiştirilemez ve meradan özgülenme amacı dışında yararlanılmaz» ilkesi geçerli bir kural sayılmaktadır.

Sonradan meydana gelecek sınır değişiklikleri de meranın bütünlüğünü ve kullanım biçimini etkileyemez. Örneğin, bir köye ait meranın tümü yada bir parçası başka köyün sınırı içine geçirilme halinde, gene önceki köy aynı biçimde yararlanma hakkını korur.

2.3 — Meralar Hayvan Otlatmaya Elverişli Yerlerdir.

Kanımızca, «Bir yerin hayvan otlatmaya elverişli bulunma» niteliğinin daha önce değinilen diğer iki, «Devlete ait olma» ve «Özgülenme» niteliklerinden farklı bir anlamı vardır. Bu iki nitelik tamamen hukuksal bir davranış ve tutum içinde bulunurken, «Otlatmaya elverişli olma», aynı zamanda meranın doğal yapısıyla ilgili bilimsel bir tanımını da içermektedir. Bir yerin mera olması, diğer deyimle hayvan otlatmaya elverişli olması, bazı doğal koşulların varlığına bağlıdır. Bu koşulların başında, mera vejetasyonunun doğal olarak yetişebilmesi gelir ki, o yer tarım yapmaya uygun değildir ve orman ağaçlarının yetişme ortamı dışındadır. Anlatımda bunlar açıklanmamakla beraber, bu nitelikte böyle bir tutumun yer aldığı kanısındayız. Böylece, arazi kullanmada önemli yeri olan meranın bilimsel sınırı çizilerek tanımı yapılmak istenmiştir. Nitekim, yasa da «Ziraata elverişli olmayan yerler kimsenin mülkü değildir» denirken, arazi kullanılmasında «Ürün getirmeyen yerler» de dahil olmak üzere çok geniş bir kapsamlı kamuya ait olma niteliği çok geniş tutulmuştur (Medeni Ka. Md. : 641).

Bilindiği gibi araziler bilimsel yönden 4 önemli kullanım biçimine ayrılır : 1) Tarım, 2) Orman, 3) Mera, 4) Ürün getirmeyen yerler. Bunlardan «Tarım ve Orman» ın belli olgu ve biçimsel tutumları ve ayrıca kendi yasal bağlantıları vardır. Geriye «Meralar ve Ürün getirmeyen arazi» yapıları kalmaktadır ki, bunu da arazinin «Otlatmaya elverişli olma» niteliği hukuksal bir statüye sokmaya çalışmaktadır. Gene yasalar, mera niteliğinde olmayan taşlık ve kayalık arazi yada önceden mera olupda bu hale

dönüşen araziye sahipsiz arazi diye nitelemekle de kamu yararı niteliğini saklı tutma eğilimindedir *).

3 — S o n u ç

Görülüyor ki, mera Türk toplumunun sosyal ve ekonomik hayatında çok önemli ve köklü yeri olan bir arazi kullanış biçimini vurgulamaktadır. Sosyal hayatı düzenlemek ve yasal kurallara bağlamak için bir çok uğraşlar geçirilmiş ancak, bilimsel veriler hukuksal davranışlara yardımcı olamamıştır. Mera hukukunun bir çok yasal buyruklarına rağmen dağınıklık göstermesi, bilimsel çabaların yetersizliği yanında Türk toplum hayatının sosyal ve ekonomik yapısıyla de çok yakından ilgili bulunmaktadır.

LİTERATÜR

KIRBAŞ, S., 1977 : «Türkiye'de meraların Hukuksal Durumu ve Mera Anlaşmazlıkları». Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü. Çayır - Mera ve Yem Bitkileri Semineri. Erzurum.

TAPU KADASTRO DERGİSİ : «Yargıtay Kararları (1976)» - Dergi Sayı : 15. Uğur Basımevi, Sultanahmet - İst.

VELİDEDEOĞLU, H. V., 1976 : Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mart 1976.

*) Belediye Ka. : 159; Sular Ka. : 2; Köy Ka. ; Çiftçiyi Topraklandırma Ka.; Tapu Ka.; ve Bataklıkların Kurutulması Hakkında Ka.